

A népi építészet, halászat múltja Pákozdon és a Velencei-tó körül*

Gelencsér Ferenc fotókiállítása

Gelencsér Ferenc fotóművész, a székesfehérvári Szent István Király Múzeum fotósának néprajzi fotókiállítása Pákozdon és környéke régi parasztházait, szőlőhegyi pincéit, a halászat és a nádvágás munkáját mutatja be. A fényképeken rögzített épületek, tárgyak és munkafolyamatok az itt élő nép életformáját ismertetik meg velünk. Gelencsér Ferenc maga is kötődik ehhez a tájhoz: gyermekkorát Sukorón töltötte, családja később Nadapon élt. Így számára kézenfekvő volt az itt megismert népi kultúra emlékeinek, értékeinek megőrzése, lefényképezése. Ebben a munkában az 1970-es, 1980-as években mi, múzeumi néprajzos kollégái is segítségére voltunk. 1974-ben Pesovár Ferencsel járt Pákozdon, felkeresték a halászokat. Felvételeket készített a zsákos tapogatóval dolgozó halászkőről, a szúnyog-szigeti halászkunyhóról, halmérlegről, jégveremről. Nem mulasztotta el a népi építészeti értéket képviselő pákozdi parasztházak, szőlőhegyi présházak, pincék lefényképezését sem. Ekkor készültek fényképei a levágott nád kévébe kötéséről, a tóköznyéket nagyon jellemző nádkupacokról.

Magam több alkalommal is jártam Gelencsér Ferencsel ezen a területen. 1974 júliusában Velencén kerestük fel fotózás céljából a régi, fehérre meszelt falú, nádtetős házakat, a szőlőhegyen a mélyúti pincésort, Sára Szűcs Lajos népi műemlék présházát, a Vörösmarty-présházát, a Meszlényi-présházát, ajtóvasalásán 1818-as évszámmal, a sukorói Szilvás-soron a múzeumnak berendezett Néprajzi Házat. Következő utunk alkalmával a sukorói Borjú-völgy pincéiről és Velencén a Fő utcán a Bognár-féle ház hátsó szobájának banyakemencéjéről készített felvételeket. Az 1980-as évek első felének egyik kemény telén Dinnyés és Pákozdon között fotóztuk le az erősen befagyott tó jegén még kézi számszámokkal, a gyalázkával és a tolókaszával dolgozó nádvágókat.

E helyszíni felvételek mellett kiállításán régi képek reprodukciói is láthatók, nem csupán archív képekről, hanem képeslapokról is (pl. Rigó Jancsi szülőháza Pákozdon). Kiállítása így időben az 1910-1974 közötti időszakot öleli fel.

Gelencsér Ferenc a Velencei-tó környéki falvak néprajzi emlékeinek bemutatásával egyszerű fotografusi teljesítménynél sokkal többet nyújt. Az évtizedek óta letűnőben lévő, napjainkban már csak mozaikjaiból összeállítható paraszti világot, a népi életformákat fedezi fel, hozzáértéssel, fotóművészi találékonysággal és szeretettel. Ezt a felfedezést mindazok számára megkönnyíti, akik kiállítását megnézik, képeire odafigyelnek. Felvételei néprajzi szempontból azért is figyelemre méltóak, mivel sok, ma már megismételhetetlen munkafolyamatot tárnak elénk. A régi halászat minden formája megszűnt a Velencei-tavon. Az egykori kézi nádvágó számszámok helyett ma nádarató gépek vágják a pákozdi, dinnyési nádat. A népi építkezés témaköréből bemutatott fotók egy gyorsan átépülő terület régi házait örökítik meg. Pákozdon, Sukoró, Velence sárfalú, nádtetős parasztházai, szőlőhegyi hajlékai modern családi házaknak, nyaralóknak adták át helyüket. A gyors átalakulás, átépülés folyamatában készültek Gelencsér Ferenc fotói, amelyek kedvesek lehetnek mindazoknak, akik a népi életformát még átélték, ismerték. Ugyanakkor a felfedezés örömeivel közeledhetnek hozzájuk azok a fiatalok is, akik minderről legfeljebb szüleik, nagyszüleik elbeszéléseiből hallottak.

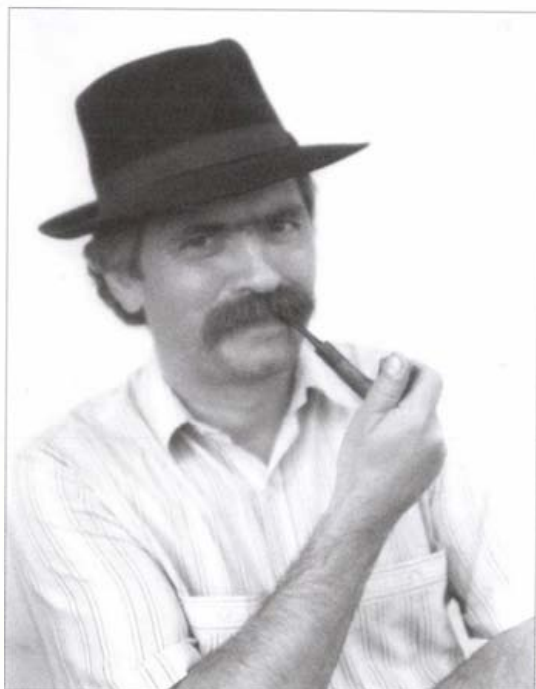
Lukács László

* Elhangzott a kiállítás megnyitóján, Pákozdon, a Kossuth Lajos Művelődési Házban, 2005. július 15-én. (Szerk.)

Nagy Miklós (1960–2003) fényképészete

Tragikus gyorsasággal kaszálta le a halál Nagy Miklóst. Negyvenhárom év adatott neki, és most a döbbszögben csöndben hagyatékával szembesülhetünk; vándorkiállításán láthatjuk fényképei egy részét. Ahhoz a nemzedékhez tartozott, akik folyamatos önfejlesztéssel haladtak előre. Közgazdászként továbbépítette önmagát; szerkesztőriporteri, segédoperatóri diplomát is szerzett. Fontos, meghatározó élménye volt vállalt, korszerű magyarsága; emberséget, szeretet sugárzó mosolygós karcsú alakja. Befogadták az emberek – az elszakított területek magyarjai – egyszerűsége, szerénysége feloldotta az idegenkedés falait. Fényképezőgépe eszköz volt, új barátságok születtek általa, a megélt élmény – utak eseményei műtárgyakká rögzültek, így dermedtek az időbe szép csavargásai. Különös hangulatú, visszafogott képeket készített. Nem jellemezte a fontoskodó agresszivitás, a minden áron való meghökkenetés vágya. Örökké tudatában volt vendég voltának, úgy dolgozott, hogy befogadót ne botránkoztatja meg, tisztelte szokásaikat, hagyományait. Élmény-képeket készített! A világra való rácsodálkozás jellemezte személyiségét. Az Ó-romániai cigányasszonyok egzotikus képei, a népi viseletbe öltözött fiatalok – a fehér, keményített ingek közé bújó fiatalok arcai – tükrözik magatartását.

A széki násznép méltóságteljesen vonuló csoportképének bemutatásában nem csak egy zsánerkép rögzült a negatívra. Figyelmesebben megnézve láthatjuk: az emberek mögül sütő nap mély árnyék foltokat rajzolt a földre, ezek megelőzik a vonulókat. Más fényképezés talán belevakuzott volna, derítve a képet, ám Nagy Miklós nem tette. A pillanatot örömebe belopta az emberlét illékonyának különösségét, az elmúlás sejtetését, az örömben az árnyat.

A széki násznép méltóságteljesen vonuló csoportképének bemutatásában nem csak egy zsánerkép rögzült a negatívra. Figyelmesebben megnézve láthatjuk: az emberek mögül sütő nap mély árnyék foltokat rajzolt a földre, ezek megelőzik a vonulókat. Más fényképezés talán belevakuzott volna, derítve a képet, ám Nagy Miklós nem tette. A pillanatot örömebe belopta az emberlét illékonyának különösségét, az elmúlás sejtetését, az örömben az árnyat.

Miklós többnyire színekben gondolkodott, hisz jól tudta: az erdélyi táj, a még felelhető népviselet gazdagsága megkívánja ezt. Mezőség, Gyimes, Moldva voltak ihletforrásai, ám Stonehenge-be is eljutott, és más helyekre. Gyönyörű a külsőrekecsini csángó aratási sorozata, a dolgos kisgyerekké a lüktető mezőn, aki játszva tanulja el a nagyoktól az izzasztó mezei munkát. Talán ugyanezt a gyermeket láthatjuk viszont majd ötven év múlva – ugyanolyan forró nyáron – sötét katrincásan, fejkendősen. A gép által megfagyasztott mozdulatban Miklós képes egy kemény embersorsot bemutatni. A mezítábas, szorgos csángó „mámi” egy nehézsorsú népcsoport megjelenítője. A fényképészt nem téveszti meg a színpompás népviselet, nem hazudik derűs-mosolygósat, mint sok felületes kortársa. A meggörnyedő aratók mozdulatritmusára rárimel az összerakott kék sárga halma. A másik képén különös az arató kombájn látványa, a hatalmas gép-állat robosztus személytelensége.

Nem a megfogalmazás vizuális bravúrai izgatták, a meghökkenetés vágya, hanem az emberi viszonylatok különössége, szépsége. Etikus művész volt.

A házuk előtt várakozva beszélgető széki asszonyok, vagy a tisztaszobában komolyan ülő viseletes család képe meg a hagyományos életformát dokumentálja, ám a traktor vontatta utánfutón utazó lájbis-szalmakalapos férfiak csoportja már a modern világ jelenlétét is rögzíti. Ez teszi ezt a képet olyannyira izgalmassá, a technikai világ és a túlélő múlt találkozásává! Szép a paprikafűzérbe borult ház és a házaspár bemutatása. A kép bal sarkából indul a kom-

pozíció, a durván ácsolt faszervezet eleme vezeti szemünket az emberpáron át a görnyedő házra, környezetükre.

Kiemelkedő az 1998-ban készített széki temetési sorozata. A felkötött állú férfi halott hagyományos ravatala mögött láttatja az elhunyt lányát, feleségét, az őket beborító mély csöndet. Az elengedés csöndjét látjuk, az utolsó monológot, a még megmaradtak magányát, a csöndes beletörődést.

Különös visszahúzódság, túlzott szerénység jellemezte Nagy Miklóst. Rejtőzködő fényképész volt. Nem borította be embertársait harsogva új felvételeivel. Az erdélyi tájba beleolvadó alakja – árnyék lenyomata – a hullámzó hegygerincek felé vetülő fenyők fekete árnyék-rajza között ott van Ő is, észrevétlen. Beleolvad a tájba, fenséges csodájába. Én csak halála után tudtam meg, hogy fényképezett, szorgalmasan, szerényen, holott számtalanszor beszélgettünk, látogattuk egymást táncházakban, lakásainkban.

Lehet-e megmenteni az elmenőt? Most, a meghívott halál tudtával mentegethetjük magunkat? Keserű tanulság, figyelni kellett volna Rá. Színes fényképe valamint a napba hunyorgó, széki díszruhába beöltözött lányka – aki testén viseli Nagy Miklós árnyék alakját, immár megrendítő. A fényképész megörökítette modelljét, és önmaga árnyék lenyomatát is. Újabb árnyék-kép, árnyék-portré! Fején a szívesen hordott széki szalmakalap, keze a jólismert fotós mozdulatba rögzül, immár örökre. Eloszlik, elmúlik minden, csak a „Mű” marad meg, túlélve alkotóját...

Nézem fényképeit mégegyszer, az árnyékfelhők sorát, ezek vezetnek, aztán a középpont felé repül tekintetünk, a vonagló hegyek közé, onnan át a végtelenbe, az úszó felhőpamacsokra. Vonzotta a távolság, a temetői kereszték titka, az elmúló emberlét lenyomata, ahová egyszerűen csak elindult, túlságosan is korán.

Szolgáltassunk igazságot Nagy Miklósnak! Fontosnak tartanám a legjelentősebb képek könyvbe gyűjtését; talán így tudnánk megőrizni emlékét. Tudom, örülne neki, habár ő erre talán sosem gondolt, és nem is tartott rá igényt. Képeivel örömet akart szerezni magának és „modelljeinek” egyaránt.

Csoma Gergely